

STATĚ

JAROMÍR ČELAKOVSKÝ – ZAKLADATEL UNIVERZITNÍHO OBORU ČESKÝCH PRÁVNÍCH DĚJIN

Karel Malý

Naše konference byla svolána při příležitosti výročí úmrtí významného českého právního historika a archiváře, historika, který významně přispěl svým rozsáhlým dílem k poznání české minulosti, zvláště pak právní. Jak ukazuje program našeho dvoudenního jednání, sešli se tu jak domácí tak zahraniční badatelé, aby svým dílem přispěli nejen k posouzení osobnosti Jaromíra Čelakovského a jeho díla, ale i rozvoji vědního a univerzitního oboru národních právních dějin ve střední Evropě. Jak je tedy zřejmé, chceme se zabývat problematikou počátků pěstování právních a jistě také dějin států a to v dobách, kdy státoprávní rámec někdejších historických státních celků střední Evropy tvořila říše rakousko-uherská a německá. Tedy v období, kdy někdejší právo české, uherské, rakouské, polské, chorvatské, stejně jako právo bývalých německých států a knížectví bylo inkludiváno, vtěleno, do nově vzniklých právních řádů těchto státních společenství.

Rád bych se postupně zabýval těmito problémy:

1. Situace v české společnosti a na Karlo-Ferdinandově univerzitě v druhé polovině 19. století.
2. Důvody snah o zavedení studijního oboru českých právních dějin.
3. Úloha Jaromíra Čelakovského při zřízení samostatného oboru českých právních dějin.
4. Rozhodující zasedání profesorského sboru právnické fakulty na české univerzitě.
5. Další cesta rozvoje oboru a jeho postavení na české právnické fakultě.

1. Podobně jako v jiných zemích habsburské monarchie, také na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě mají právní dějiny jako nezbytná součást výuky právníků dlouhou tradici, nalézáme je ve studijním programu již v 18. století, kdy díky tereziánským reformám došlo k uplatnění nového studijního řádu a od roku 1776 byla na právnické fakultě pražské univerzity zřízena stolice dějin, zeměpisu a heraldiky.¹ Také proměny právnického studia, které přinesl revoluční rok 1848, zejména Thunovy reformy posílily úlohu právní historie na právnických fakultách. Rozdělení studia na dva oddíly, z nichž první byl věnován především právní historii a římskému právu tak posílil vliv historické právní školy na pojetí studia a to i v oborech platného práva.² Vedle římského práva těžiště právní historie spočívalo především ve výkladu německých právních a říšských dějin. Vlastní obor českých právních dějin se však na univerzitě prosazoval jen velmi obtížně, i když jeho nedostatek byl obecně pocíťován zvláště v české politické veřejnosti, která žádala výchovu českých právníků v duchu politického programu českého státního práva.

2. Situace na univerzitě nebyla přitom českým snahám nijak příznivá a absolutní převaha německých profesorů na právnické fakultě představovala nepřekonatelnou překážku. A tak zatím co ve veřejném politickém životě bylo poměrně snadné za vzestupu národního hnutí v druhé polovině šedesátých let zakládat vlastenecky orientované spolky, organizovat politické strany a zakládat časopisy, zastavoval se tento společenský pohyb před branami pražské univerzity, kde jeho ohlas byl poměrně nepatrný. Přitom právě na pražské právnické fakultě byla absolutní převaha českých posluchačů – ze 480 zapsaných právníků se jich 300 hlásilo k češtině a požadovalo české obligátní předměty.³ V dalších letech pak počet českých posluchačů na právnické fakultě rychle rostl.

Je ovšem potřebné také uznat, že kromě nacionálně politických důvodů, pro které byli čeští uchazeči o místa univerzitních učitelů diskriminováni, tu ovšem ještě působila i dosavadní nepřipravenost a teprve zrání mladé české vědy. Faktickým výsledkem úsilí o zrovnoprávnění českých právníků s německými na právnické fakultě bylo v šedesátých letech zřízení dvou stolic pro judiciální obory s českým vyučovacím jazykem, které byly obsazeny profesory J. Slavíčkem, A. Randou a od roku 1863 K. Habětnem (titulárním profesorem byl J. Frič, který přednášel česky již od roku 1842).⁴ Speciální obor historickoprávní – české právní dějiny – však nebyl zřízen a to přesto, že právě právní historie byla vehementně prosazována, že zavedení přednášek z české právní historie bylo vytrvale požadováno a že česká právní minulost se vůbec stala předmětem nebývalého zájmu.⁵

V čem vlastně spočívaly důvody této pozoruhodné aktivity? Bylo to „podepření“ a „dodání“ argumentů pro politiku českého státního práva? Byla to snaha postavit „národu... před oči vidinu českého státu a ideální obraz českého práva“? Jistě to byly oba tyto cíle, avšak nejenom ony. Je nanejvýš pravděpodobné, že úsilí o vytvoření české právní historie jako vědecké disciplíny, stejně jako přímo nebývalá produkce vědecká a ediční, vyplývaly ještě z hlubších důvodů, které byly spojeny s univerzitou a se zápasem o její počeštění. Právní věda rakouská, pěstovaná na univerzitách byla od vydání nařízení č. 172/1855, jehož provedením ve studijních plánech právnických fakult byl výnos ministerstva kultu a vyučování z 2. 10. 1855, postavena na historickoprávní základy. Tehdy také byly ve studiu zdůrazněny historickoprávní předměty – německé říšské a právní dějiny (v souvislosti s rakouskými dějinami) a římské právo, vyučované jako jediné předměty po celý první rok právnického studia a ve druhém roce pak právo kanonické, tehdy ovšem zdaleka ještě ne disciplína historická, ale převahou disciplína pozitivně právní. Vyjádřeno v hodinách přednášek bylo to v prvním ročníku 9–10 hodin přednášek z německých říšských a právních dějin a 20 hodin přednášek z římského práva (včetně historie, institucí a práva pandektního). Kanonické právo pak bylo přednášeno 8 hodin po celý rok.⁶ Zdůrazněním německých říšských dějin dostávala výuka hned od samého počátku jednoznačné zabarvení germanizační,⁷ které ovšem odpovídalo ve své době velmocenským ambicím Rakouska v Německém Bundu, stejně jako i faktické recepci německého zákonodárství, které bylo tak kritizováno českými právníckými kruhy.⁸ Tento charakter studijního základu byl pak ještě dále prohlubován studiem římského práva, jehož hlavní část byla vlastně výkladem německého práva, neboť v Německu římské právo subsidiárně platilo vedle práva zemského.⁹ Jestliže tedy snaha o budování české právní univerzitní vědy měla být úspěšná, musel být nejprve tento charakter studia zeslaben, ne-li odstraněn. Cesta k tomu logicky vedla, jak ani jinak nemohlo být, přes zřízení zvláštního oboru a přednášek o české právní historii. Za situace, kdy historie představovala vlastně samostatný teoretický základ

studia, kdy každý profesor i platného práva nahrazoval teoretický úvod svého předmětu historickým úvodem, nebyla jiná možnost.¹⁰ Specifické poměry české neumožňovaly totiž cestu polskou nebo uherskou. Tentýž studijní plán, který postavil za základ studia vlastně právo německé, umožňoval zároveň, aby na pešťské univerzitě bylo přednášeno a zkoušeno soukromé uherské právo, stejně jako na univerzitách Lvovské a krakovské právo polské. Bylo to umožněno tím, že uherské právo a samostatný právní vývoj byl až na období bachovského absolutismu nepřetržitý. V Haliči, kde rakouské zákoníky byly zaváděny ještě dříve (na zkoušku) než v ostatní monarchii, však rovněž nebylo pochyb o samostatné existenci práva polského.

Specifičnost našich poměrů spočívala v tom, že samostatné platné české právo prostě neexistovalo, že staré právo feudální bylo „přetaveno“ ve společné právo zprvu česko-rakouské, později jen rakouské.¹¹ Proto se tedy měla česká právní historie stát východiskem a proto snad, jak ještě ukážeme, po celý zbytek trvání Rakouska byla i ve stálé nemilosti oficiálních rakouských vládních míst. Proto také veškerá produkce literární s právněhistorickou tematikou měla dokázat existenci samostatné české právní historie a postavit ji tak do protikladu k právní historii německé, jejíž nezbytnost tím měla být popřena.

Není proto divu, že požadavek o univerzitní pěstování české právní historie se stal součástí politického programu a že se s ním setkáváme takřka ve všech peticích a žádostech, které se týkají změny jazykových a národnostních poměrů na pražské právnické fakultě.¹²

Tak již redakční úvodník časopisu Právník, kterým bylo zahájeno vydávání časopisu českých právníků v roce 1861 pod nadpisem „Naše úloha“ podává nejen přehled některých významných děl české právní minulosti, ale hlásí se i k úkolu „... křísiti slavnou druhdy českou vědu právnickou“, přičemž pokud jde o právo historické, se hlásí k právu domácímu. V tomto smyslu také vydavatelé chtějí věnovat druhou část svého časopisu článkům historicko-literárním památkám českého právnictví a vůbec českému slohu právníckému „doby zlaté“. Příznačně tedy, jakmile se naskytne prvá možnost, objevuje se časopis „věnovaný vědě právnické vůbec“, který však ve skutečnosti staví program vytvoření české právní vědy a snad ve skutečné opozici proti právu historickému, tak, jak ho přinesl Thunův studijní řád, chápe a vykládá právo historické především jako právo české.¹³

V roce 1871 píše V. Brandl do Právníka článek „Jakou úlohu má plniti historie práva českého“, který je skutečným programem pro rozvíjející se nový vědní obor. Teoreticky zdůvodňuje nutnost studia historie národního, tedy českého práva, ukazuje na nutnost sepnutí právní historie s národní kulturou, na nutnost spolupráce s obecnou historií. Podstata i účel Brandlovy programové statě vysvitnou, když si uvědomíme, že hned v následujícím čísle Právníka, na str. 177 téhož ročníku, se objeví Pamětní spis Jednoty právnické z 9. 3. 1871 adresovaný J. Excelenci panu ministru vyučování, ve kterém se přísně vytýká nesplnění slibu o zrovnoprávnění češtiny s němčinou na pražské univerzitě a požaduje zřízení paralelních stolic českých a zároveň žádá zavedení zvláštní stolice „pro historii slovenského práva vůbec a českého zvláště...“.¹⁴ V žádosti se konstatuje doslova: „... vedle historie německé a práva německého, jež se s dvou stolic přednáší, nepodává se studujícím žádné naučení o domácím právu a jeho vývoji, takže jim i zřízení zemské roku 1500 a 1627 bývají naprosto neznáma. Tato potřeba jest tedy nade všechnu pochybnost zřejmá a může se jí bez průtahů vyhověti...“. Dále se pak doporučuje za ordináře Hermenegild Jireček. Zdá se, že kategorický tón žádosti a požadavek o zřízení národnostně utrakvistické

ké univerzity, nebo alespoň české právnické fakulty na Moravě, nasvědčují tomu, že byla formulována v souvislosti s vyvrcholením vyrovnávacích snah česko-rakouských. Jejich neúspěch znamenal ovšem i odsunutí těchto a podobných žádostí ad acta.

Rozhodující přelom ve vývoji univerzity i v dosavadních osudech české právní historie, odstrkované zatím od bran univerzity, přineslo až zřízení samostatné české univerzity a tím i české právnické fakulty. Teprve tehdy konečně došlo k tomu, že celá česká právní věda byla postavena na pevné organizační i hmotné základy a teprve tehdy se otevřela konečně i cesta k řešení problematiky vyučování české právní historie na univerzitě. Je samozřejmé, že základy pro moderní českou právní historii byly položeny již před jejím konstituováním na české univerzitě, stejně jako i u ostatních univerzitních oborů, avšak počet prací a dílčích studií, jistě značný, vytvářel zatím spíše předpoklady k rozvíjení právní historie jako vědy. Teprve požadavek systematické výuky, podávání syntetického obrazu české právní minulosti, mohl vést k soustavnému doplňování chybějících článků, k vytváření skutečně uceleného obrazu české právní historie. Vytvoření vědního systému, vyplývajícího z pedagogických potřeb pomáhalo překonávat nahodilost právněhistorické produkce, ovlivňované zatím spíše politickými potřebami. V tomto smyslu tedy i počátek přednášení českých právních dějin na právnické fakultě zároveň představuje počátek české právní historie jako moderní vědy. S tím pak souvisí ještě jedna důležitá skutečnost: teprve tehdy se vytvářejí předpoklady pro emancipaci české právní historie od závislosti na obecných dějinách, kterou požadoval již V. Brandl.

* * *

Jaká byla vlastně situace při vyučování historie na české právnické fakultě po jejím ustanovení v roce 1882? Podle platného studijního řádu tu bylo vyučováno, stejně jako dříve (a jako současně na pražské německé právnické fakultě) z historických oborů právo římské (ordinářem byl prof. Heyrovský), německé říšské právní dějiny (prof. Hanel) a právo kanonické (prof. Kamil Henner).

Příležitost k vyučování nového oboru české právní historie však na sebe nenechala dlouho čekat. Objevila se na počátku roku 1883 v souvislosti s habilitační žádostí Jaromíra Čelakovského, tehdy adjunkta pražského městského archivu, o udělení *veniae legendi* pro obor dějin práva rakouského. Důvody, které vedly Čelakovského k jeho žádosti, se můžeme jen domýšlet. Nepochybně byla věc také motivována jeho neutěšenými hmotnými poměry a snahou dosáhnout na univerzitě materiální zajištění v oboru již existujícím.

Habilitační žádost byla podána 5. 6. 1882 a Čelakovský žádal skutečně o habilitaci z dějin práva rakouského („für das Lehrfach der österreichischen Rechtsgeschichte“) jak dosvědčuje protokol z jednání sboru české právnické fakulty.¹⁵ Tento orgán však svolil pokračovat v řízení jen za předpokladu, že Čelakovskému bude udělena *venia legendi* v oboru českých právních dějin. Skutečné příčiny tohoto stanoviska právnické fakulty neznáme. Nabízí se sice lákavá domněnka, že za tímto řešením stále neustále sledovaná snaha o pěstování českých právních dějin. Zpochybňuje ji však obsah zmíněného protokolu, ve kterém podával profesor Hanel (9. 3. 1883) jako referent k habilitační žádosti Čelakovského návrh, aby byl žadatel připuštěn k dalšímu řízení pro dějiny práva českého, nikoliv rakouského a odůvodnil svůj návrh tím, že žadatel nemá náležité znalosti z práva německého. Jeho stanovisko podpořil a snad svou autoritou i rozhodl prof. A. Randa, který poukázal na kritickou recenzi profesora pražské německé právnické fakulty Krasnopolské-

ho, ve které byla Čelakovskému vytknuta nedostatečná znalost německého práva, a navrhl, aby habilitaci pro obor práva rakouského vůbec „zůstavuje sobě ... později rozhodnouti...“. Jak se zdá, byla to tedy skutečně obava o vědeckou prestiž nově založené fakulty. Není ovšem ani zcela vyloučeno, že ke kritickému stanovisku sboru převážně staročeského přispělo i politické zaměření žadatele – mladočecha, známého publicisty a pravidelného přispěvatele Národních listů.¹⁶ Konečně i stanovisko Hanelovo, ordináře oboru, o jehož docenturu se Čelakovský ucházel, bylo jistě samo o sobě velmi závažné. A tak, via facti, odepřením docentury pro rakouské právní dějiny, se zrodila docentura českých právních dějin a tedy i univerzitní obor, který poskytl Čelakovskému oporu, základnu, nejen pro pedagogické působení na právnické fakultě, ale i koncipování tohoto oboru jako vědní disciplíny.

Ať však konečný výsledek žádosti Čelakovského byl určován jakýmikoliv důvody, je jisté, že již 12. 3. 1883 odbýval svou habilitační přednášku (jeho spisem habilitačním byla „Sbírka pramenů práva městského království českého – díl I. – Privilegia měst Pražských“) a přípisem ministerstva vyučování a kultury z 25. 3. 1883 bylo potvrzeno usnesení profesorského sboru české právnické fakulty v Praze, kterým byl Jaromír Čelakovský připuštěn „k soukromé docentuře o dějinách práva v zemích českých“. Zároveň bylo povoleno Čelakovskému konat přednášky o dějinách právních pramenů v českých zemích. Dlouholeté úsilí fakulty bylo tedy korunováno prvním úspěchem, byť i zatím více než skromným. Zdálo se však, že nic již nebrání tomu, aby bylo vyhověno doporučení profesorského sboru adresované při příležitosti Čelakovského habilitace ministerstvu, aby totiž přednášky o českých právních dějinách se staly pravidelnými a obligátními, stejně jako byly na právnické fakultě v Krakově přednášky o polských právních dějinách.

Přehled Čelakovského působení i přednášek od roku 1883 do roku 1885¹⁷ ukazuje na obsah i zaměření jeho činnosti i konečně na počet posluchačů, kteří se na jeho přednášky, nepovinné ovšem, zapovívali:

Doba přednášky	hod.	téma	počet posluchačů
Od září 1883	2	O dějinách právních pramenů v českých zemích	46
Zim. sem. 1883/1884	2	České ústavní dějiny	22
Let. sem. 1884	2	Dějiny městského práva v Čechách	74
Zim. sem. 1884/1885	3	České právní dějiny	34
Let. sem. 1886	3	České právní dějiny	38

(V letním semestru 1885 byl J. Čelakovský nemocen a nepřednášel.)

Jak je z uvedeného přehledu zřejmé, byla tematika přednášek od samého počátku blízká jeho vědeckému zaměření a vycházela zákonitě z jeho vědecko-badatelské praxe. Čelakovského pedagogická koncepce spočívala především v tom, že začleňoval organicky české dějiny do středoevropského právního vývoje a že je chápal v souvislosti s rakouskými právními dějinami, jejichž podstatnou, leč samostatnou část – podle jeho názoru – zvláště ve starším období, tvoří.

Čelakovský v úvodu ke své učebnici „Povšechné české dějiny právní, druhé doplněné vydání, Praha 1900“ stanoví jako úkol české právní historie „... vylíčiti vznik a vývoj práva v zemích českých od dob trvalého osazení se v nich obyvatelstva slovanského až po nejnovější dobu...“. Konstatuje, že tato právní historie „... tvoří právnickou část politických a kulturních dějin českých...“. Současně klade tyto dějiny do souvislosti s dějinami světovými a pokládá je za součást jak „... popisné...“, tak vlastní neboli obecné sociologie, které se připisuje za úkol vyzpytovatí zákony vývoje společenských zjevův...“, a proto se „... může... považovati též za součást nebo podklad vědy společenské...“. Česká právní historie podle něho obsahuje „... materiál pro dějiny jednak národního slovanského práva, jednak též práva německého a římsko-kanonického“ a současně se české právní dějiny „... mohou pokládati zároveň za podstatnou část rakouské historie právní“.

Svou učebnici pak rozvrhl na dobu starší, od nejstarších dob do konce XII. století, dobu střední, od konce 12. století do války třicetileté a dobu novější, od třicetileté války až po současnost. Tu pak v učebnici čteme kritiku státoprávního postavení českého národa, který se dostal „... do postavení podřízeného... Není provedeno rovné právo národnosti české s národností německou v zemi, nejsou v souhlas uvedeny požadavky plynoucí z dřívějšího státoprávního postavení a z pozůstatků dosud platného zvláštního veřejného práva zemí českých s novějšími ústavními řády...“.

I když konstatuje, že úkolem právního historika je podat obraz právního vývoje ve všech zemích českých, omezuje se jen na vývoj toliko v Čechách a to na dějiny právních pramenů a práva ústavního.

Jak je tedy zřejmé, je rozhodnut podstatně omezit svůj výklad, pomíjí jak vývoj ostatních odvětví práva veřejného a soukromého. To se stalo úkolem až jeho nástupce, prof. Jana Kaprasa.

Čelakovského úspěšné pedagogické působení bylo také podnětem k návrhu na jeho jmenování mimořádným profesorem v roce 1886. Zajímavé jsou argumenty, kterými pražský profesorský sbor svůj návrh odůvodňuje. Vedle osobní charakteristiky Jaromíra Čelakovského, jeho přínosu vědeckého i pedagogického, je to, jako už mnohokrátě předtím, potřeba výchovy českých právníků v duchu české právní historie. Znovu tu tedy zaznívá argument, který jsme již několikrát nalezli a se kterým se ještě setkáme.

Další argumenty, obsažené v návrhu datovaném 8. 2. 1886 lze shrnout do tří podstatných bodů:

1. přednášky z českých právních dějin budou vždy oblíbeny už proto, že jsou určeny českým posluchačům, kteří budou zaměstnáni v právnických povoláních v Čechách.
2. není pochyb, že docent českých právních dějin vždy shromáždí kolem sebe dostatečný počet posluchačů.
3. dosavadní praxe, kdy jsou posluchači nuceni poslouchat ve třetím nebo čtvrtém ročníku přednášky z historie na filozofické fakultě, je neúčelná.

Čelakovský byl tehdy sice jmenován mimořádným profesorem nejvyšším rozhodnutím z 11. 4. 1886, avšak na postavení českých právních dějin se nic nezměnilo. Změna nepřinesla ani jmenování Jaroslava Čelakovského profesorem řádným dne 21. 10. 1892

s platností od 1. 1. 1893. V přípisu ministra kultu a vyučování se výslovně konstatuje, že je jmenován toliko ad personam, tj. že s jeho jmenováním nesouvisí zřízení samostatné stolice českých právních dějin.¹⁸ Na prvním místě je tu tedy zjevná nechuť k zavedení obligátního nového předmětu, který byl pro Vídeň politicky ne-li nebezpečný, tedy nepřijemný a na druhé straně jistě i sama osoba Čelakovského jako politika angažovaného, stojícího v táboře opozice, který se zaměřil především na otázky jazykové a problematiku menšinových škol¹⁹ – to vše vedlo k tomu, že i nadále stály české právní dějiny na fakultě v ústraní.

Návrh na mimořádnou profesuru Čelakovského, jehož autorem byl Hanel, jistě i předznamenával výsledky rozsáhlé diskuze, ke které došlo v souvislosti s přípravou zákona o reformě právnického studia v r. 1886. Stanoviska a dobrá zdání podávaly při jeho přípravě tehdy všechny právnické fakulty v Předlitavsku.²⁰

Problém sám, reforma studia, se dotýkal podstatnou měrou právní historie. Moderní vývoj právní vědy, růst specializace jednotlivých oborů pozitivního práva, požadavek, ostatně úspěšně plněný, výchovy v ekonomických vědách – to vše vedlo ke kritice dosavadního stavu, kdy přesně jedna polovina studia byla věnována jen právní historii, jako teoretickému základu studia. Ovšem konečný výsledek akce i zákon sám byl pro Rakousko typický.²¹ Dosáhlo se jen nepatrného výsledku, který naprosto neodpovídal úsilí, věnovanému jeho přípravě. Celkový efekt spočíval v tom, že zákon č. 68/1893 ř. z., o době studia, stanovil v § 2, že: „Doba studijní trvá nejméně 8 semestrů. Tři z nich buďtež absolvovány před historicko-právní zkouškou, ostatních pět po této zkoušce.“ Jako nový historický předmět se objevují rakouské říšské dějiny. Ve výnosu ministra kultu a vyučování ze dne 24. 12. 1893 se pak vysvětluje, že zkrácení historickoprávního oddílu na tři semestry nemá snižovat jeho důležitost, nýbrž toliko umožnit nadaným studentům rychlejší studium. § 4 zákona č. 68/1893 pak nový historický obligátní předmět zavedl s tím, že říšské dějiny zahrnují jak dějiny státní organizace, tak veřejného práva. Právo německé, tj. dějiny právních pramenů a veřejného práva, dějiny a systém soukromého práva, zůstaly i nadále povinným předmětem. Co do počtu hodin přednášek vypadalo pak uspořádání historických disciplín takto:²²

1. Římské právo 20 hod., rozdělených nejméně na 2 semestry.
2. Církevní právo 7 hod., v jednom nebo ve dvou semestrech.
3. Německé právo 10 hod., rozdělených na dva semestry.
4. Rakouské říšské právo 5 hod., v jednom semestru.

Současně bylo doporučováno, aby při výuce rakouských právních dějin byl sledován i právní vývoj v jednotlivých zemích.

Stanovisko české právnické fakulty k zamýšlené reformě se kryje s jejím výsledkem jen částečně, a to jen pokud jde o rakouské říšské dějiny. Sbor české fakulty se jednoznačně postavil za požadavek zavedení rakouských právních dějin již v roce 1883 a na své tehdejší vyjádření se znovu odvolal. Podstatné v něm je, že současně žádá, aby jako druhá povinná přednáška byly zavedeny právní dějiny partikulární, což je výraz pocházející z Thunova studijního řádu, kde jsou jím v nových poměrech myšleny domácí právní dějiny. Tento nový předmět měl v představách profesorského sboru pražské fakulty nahradit povinné absolvování přednášek z obecných rakouských dějin, které poslouchali právníci na filozofické fakultě. Ve skutečnosti ovšem kritika přednášek z obecné historie měla asi jen dodat sílu požadavků o zavedení českých právních dějin. Stejně tak i návrh na zavedení obligátních přednášek z rakouských říšských dějin na právnické fakultě směřoval k tomu, aby

byly postupně měněny na právní dějiny české. V tomto smyslu je třeba také chápat pedagogické působení profesora Bohuše Riegra v tomto oboru – prakticky od jeho habilitace v roce 1884. Jeho vědecký přínos pro českou právní historii je totiž mimo pochybnost.²³ Podstatu návrhu české právnické fakulty lze tedy shrnout tak, že byla pro alternativní zavedení povinných přednášek buď z rakouských či českých právních dějin. To byl, i když opatrný, přece jen pokus o získání dalších pozic.

Přesto, že návrhy české právnické fakulty nebyly uskutečněny, znamenaly i nepovinné přednášky pokrok. Čelakovský sám vykonal pro českou právní historii mnoho. Jeho dílo vědecké, dodnes živé, zůstává trvalým vkladem a jako první profesor českých právních dějin zůstane v nich trvale zapsán. Dovršení jeho díla v mnohém vskutku objevného, leč jinak nesoustavného a trpícího nedostatkem syntézy, bylo svěřeno jeho nástupci. Tím se stal Jan Kapras, kterého můžeme považovat za skutečného zakladatele české právněhistorické školy a vlastně i moderní koncepce českých právních dějin jako disciplíny vědecké.

Kapasovo pojetí vzdálilo obor českých právních dějin od jeho počátků, kdy v něm převažoval především zájem o veřejné právo, o ústavní vývoj, kdy měl poskytovat argumenty českému státoprávnímu programu a kdy edice starého českého práva měly především podpořit snahy o oživení zájmu o českou právní kulturu, vymezit její postavení v současném rakouském právnictví. Kaprasův pověstný seminář, jeho škola, která se stala zdrojem právních historiků pro nově, po roce 1918 založených, právnických fakult v Bratislavě a Brně, to vše právní historii zásadním způsobem proměnilo. To co však zůstalo, v čem můžeme spatřovat odkaz zakladatelského úsilí profesora Jaromíra Čelakovského a co zůstalo snad podnes, je pěstování tradic české právní kultury a historického státního vědomí.

Poznámky

- ¹ Srov. k tomu *Stručné dějiny University Karlovy*. Praha, 1964, str. 201. K otázce rozdělení university zůstává základní studii rozšířená instalační přednáška GOLLA, J.: *Rozdělení pražské university Karlo-Ferdinandovy, v roce 1862*. Praha, 1908.
- ² Srov. k tomu MORÁVEK, J.: *První česká stolice na pražské universitě*. Praha, 1970, s. 41–44.
- ³ V. Vaněček, *České právnictví za kapitalismu*, Praha, 1953, s. 53.
- ⁴ Srov. *Sammlung der für die österreichischen Universitäten gültigen Gesetze und Verordnungen*. Georg Thaas, Vídeň, 1871, s. 321, výnos ministerstva kultu a vyučování z 2. 10. 1855, č. 15162. Obsáhlou monografii věnoval problematice Thunovy univerzitní reformy LENTZE, H.: *Die Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein*. Vídeň, 1962.
- ⁵ MORÁVEK, J.: op. cit., s. 30.
- ⁶ Srov. V. VANĚČEK, V.: *České právnictví za kapitalismu*, Praha, 1953, s. 48.
- ⁷ O vlivu reformy na národnostní skladbu učitelského svoru právnické fakulty, srov. MORÁVEK, J.: tamtéž.
- ⁸ Srov. k tomu KAPRAS, J.: *Literatura českých právních dějin*. In: *Památník spolku českých právníků Všeohr*. Praha, 1918, s. 27.
- ⁹ Tak, jak je formulována tato skutečnost v návrhu české právnické fakulty, který byl podán v diskuzi o reformu právnického studia ministerstvu kultu a vyučování v roce 1886. Srov. *Gutachten und Anträge zur Reform der juristischen Studien*. Vídeň, 1887, s. 121.
- ¹⁰ K tomu srov. MORÁVEK, J.: op. cit., s. 48 a n.
- ¹¹ V roce 1867 se objevuje dokonce požadavek českého doktorského kolegia na zřízení stolice dějepisu práva slovanského a rakouských Slovanů zvláště. K tomu srov. MORÁVEK, J.: op. cit., s. 50. Jeho odkaz na zprávu v Právníku je však nepřesný, neboť tam zachycený návrh se týká toliko rovnoprávnosti češtiny s němčinou.
- ¹² K zaměření Brandlovy statě srov. VANĚČEK, V.: *České právnictví*. Praha, 1953, s. 54–55.
- ¹³ Právnická Jednota se tu odvolává jak na usnesení českého sněmu z 1. 3. 1866, tak i na stanovisko akademického senátu a doktorského oboru. Pokud jde o požadavek na výuku práva slovanského, pak tu byl zřejmě podnětem i styk s Moskevskou právnickou jednotou. Projev jejího předsedy prof. Leškova, který obsahoval výzvu k vědecké spolupráci na poli slovanského práva z 18. 5. 1867 otiskl *Právník* v roce 1867, s. 583–584.

- ¹⁴ K tomu srov. *Dějiny University Karlovy, III., 1802–1918*. Praha, 1997, s. 183, zvl. pak s. 218–231.
- ¹⁵ AUK, osobní spis Jar. Čelakovského, protokol č. 687 o zasedání profesorského sboru ze dne 9. 3. 1883. Habilitační koloqium se konalo 12. 3. t.r.
- ¹⁶ AUK, Osobní spis Jar. Čelakovského. K politické činnosti Jar. Čelakovského srov. zvl. Za Jaromírem Čelakovským, přednáška při posmrtné oslavě v aule Karolina 3. 12. 1914. In: *Sborník věd právních a státních*, XV, s. 8–16.
- ¹⁷ AUK, Osobní spis Jar. Čelakovského.
- ¹⁸ Dne 11. 4. 1886 byl Jar. Čelakovský nejvyšším rozhodnutím jmenován mimořádným profesorem, 21. 10. 1892 byl pak jmenován s platností od 1. 1. 1893 řádným profesorem dějin práva v zemích českých s výslovným upozorněním „... dass also mit dieser Erneuerung die Systemisierung einer neuen Lehrkanzel nicht verbunden ist“. AUK, osobní spis Jar. Čelakovského, č. 23568.
- ¹⁹ Z početné literatury věnované osobě a dílu Jar. Čelakovského při jeho úmrtí viz zvl. KAPRAS, J.: Literatura českých právních dějin. In: *Památník Všehrdu*. Praha, 1918, s. 13 a n.; tentýž: *Sborník věd právních a státních*, roč. XV. Praha, 1915, *Za Jaromírem Čelakovským*, s. 8; STIEBER, M.: Jaromír Čelakovský. *Časopis českého musea*, roč. 87, Praha, 1914, s. 381; KROFTA, K.: Jaromír Čelakovský. *Český časopis historický*, roč. XX, Praha, 1914, s. 375–378.
- ²⁰ K této diskuzi srov. KAIZL, J.: Studium právnické, *Naše doba*, roč. I., s. 275–280. Výsledky jsou obsaženy v publikaci *Gutachten und Anträge zur Reform der juristischen Studien*, Vídeň, 1887. Dobrá zdání české právnické fakulty viz na s. 101–140
- ²¹ K tomu srov. zák. č. 68/1893 ř. z., nařízení ministerstva kultu a vyučování, z 24. 12. 1893, § 4. Původní podíl právní historie ve výuce se snížil z jedné poloviny na jednu třetinu. V prozatímním studijním řádu z r. 1908 pak byly ještě dále provedeny tyto změny: a) do prvního semestru byla zařazena výuka právní filosofie v rozsahu 4 hodin týdně, b) byla zavedena disciplína „všeobecné právo a státověda jako úvod do studia právního“ v rozsahu tří hodin týdně (viz AUK, Studijní řády a reformy). V roce 1913 pak bylo navrhováno další snížení podílu právní historie na jednu čtvrtinu, tj. její omezení na pouhé dva semestry. Útok byl tehdy veden především proti římskému právu, jehož 20 výukových hodin bylo neúnosných. K tomu srov. „posudek profesorského sboru právnické fakulty české Karlo-Ferdinandovy university v Praze dne 16. 2. 1914“.
- ²² Srov. k tomu *Gutachten...*, s. 119–121
- ²³ V tomto smyslu charakterizuje jeho působení MACHAČ, L.: Bohuš Rieger (5. října 1857, 29. května 1907). In: *Památník Všehrdu*. Praha, 1918, s. 133. Přesto je příznačné, že rakouské říšské dějiny co do počtu seminaristů přímo skomíraly, jak ukazuje FLIEDER, R. ve stati Bohuš Rieger, *Vzpomínky*, tamtéž, s. 137.

Jaromír Čelakovský – Gründer des Universitätsfachbereiches der tschechischen Rechtsgeschichte

Karel Malý

Zusammenfassung

In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts gerät die Regierung unter den steigenden Druck der Bewegung für die Einführung der tschechischen Lehrsprache, was der Anstrengung der tschechischen Politik für sprachliche Gleichheit im Gebiete der Verwaltung, Gesetzgebung und Rechtsprechung in der böhmischen Ländern entsprach.

Nach der nationalen Spaltung der Karl-Ferdinands Universität bemühte sich die tschechische juristische Fakultät um Abschaffung der ausschließlich deutschen oder deutsch-österreichischen Art von Juristenerziehung. Die Professorenversammlung gebrauchte die Anfrage des berühmten Historikers und Archivars Jaromír Čelakovský um *veniam docendi* für frühere Rechtsgeschichte und erteilte ihm die Dozentenwürde für die tschechische Rechtsgeschichte.

So entstand auf der juristischen Fakultät das Fach nationaler tschechischer Rechtsgeschichte als zuerst Wahlfach, dann obligatorisch und Čelakovský wurde zum zuerst außerordentlichen und später ordentlichen Professor dieses Fachbereiches.

So wurden die Voraussetzungen für eine Entwicklung der Wissenschaft über die Geschichte der nationalen Rechtskultur und die tschechischen Studenten bekamen somit am Ende der Habsburger Monarchie das Bewusstsein über die Existenz einer tschechischen Staatlichkeit, was eine der Voraussetzungen für die Wiederherstellung eines souveränen tschechoslowakischen Staates war.